

DUHOVNE VJEŽBE U POKONCILSKOM STRUJANJU

Dr Ivan FUČEK

UVOD

Eminentno sredstvo današnjeg pastoralna sakramentalne ispovijedi, pročišćenja srca i rasta u Bogu, jesu duhovne vježbe. Ima raznih duhovnih vježbi u Crkvi Božjoj, sve tamo od Ciprijana, Kasijana, Bernarda, do Gertrude i njenih »duh. vježbi«, Heusden-a u doba »devotio moderna« (†1424), do Ximenesa de Cisneros-a (†1510), Ludolfa Saksonca i Dionizija Kartuzijanca. Ima obilje modernih načina obnove u današnjoj pastoralnoj praksi: poznate su »duh. vježbe za kršćansku zajednicu« s posebnim načinima konferencija i dijaloga — kako ih provodi Lombardi i svi koji slijede metodu obnove »il mondo migliore«. Poznati su »ritiri« po Italiji, »retraites« po Francuskoj i Kanadi, »curtillos« u zemljama španjolskog jezika, napose u Latinskoj Americi. Ove i slične moderne »duhovne obnove« ili »duhovne vježbe«, izvode se na najrazličitije načine: gotovo svaki moderator pronalazi svoju metodu; isto tako s najraznolikijim trajanjem. Znamo da svaki crkveni red ima svoje načine »duhovnog povlačenja« ili »duhovnog doživljavanja«. Kod benediktinaca sve je liturgički centrirano oko slavljenja Euharistije, kod pasionista oko misterija Muke i Smrti našega Gospodina... Danas razni »sekularni instituti« provode svoje »duh. vježbe«. Spomenimo samo »Braću Krista radnika«, kojima je cilj ovakvih obnova »*exemplum vitae christianae*«, zatim »Pro Civitate Dei« koji se kod tih obnova služe najmodernijim sredstvima tehnike, pa »Misioneras Evangelicas Diocesanas« u Portugalu, Equadoru, Chile-u, Argentini sa specijalnom svrhom rada u domovima duh. vježbi, itd.

Ovdje govorimo samo o onim duh. vježbama koje su uglavnom najpoznatije našem pastoralnom svećenstvu, a koje nas danas prilično zabrinjavaju: to su duh. vježbe sv. Ignacija¹. Zanima nas što je s duh. vježbama u ovom pokoncilskom strujanju.

1. Kod izradbe ovoga prikaza služio sam se sa dva kritička izd. sv. Ignacija: LUIS GONZALES, SI — IGNACIO IPARRAGUIRRE, SI, *Ejercicios Espirituales*, Comentario pastoral, B. A. C. 245, Madrid 1965, španjolski i latinski tekst od str. 1—127; JOSÉ CALVERAS, SI, *Ejercicios Directorio y Documentos de San Ignacio*, Glosa y vocabulario de los Ejercicios Espirituales, ed. Balmes, Barcelona 1958. Ovdje u prikazu citiramo samo marginalne brojeve u uglatoj zagradi, npr. (35).

Njihov »aggiornamento« — »osuvremenjenje«, prije svega u samoj Družbi, ozbiljno počima za vrijeme treće koncilске sesije s velikom internacionalnom anketom u jesen 1964. Ekipa stručnjaka izradila je precizna pitanja, svedena u četiri poglavlja, o današnjoj problematici duh. vježbi, i poslala ih u sve Družbine provincije. U Rim je stiglo 1250 razrađenih odgovora. U anketi je sudjelovalo 46 nacija svih kontinenata, a rezultati su objelodanjeni u 3 omašna sveska². Oni će poslužiti kao baza za daljnje istraživanje. Anketa je ogledalo suvremene problematike ne samo duh. vježbi nego uopće duhovnog dometa modernoga čovjeka.

Slijedeće dvije godine (1965—1966) u dva zasebna zasjedanja kroz 5 mjeseci, Družba održava svoju koncilsku, odnosno pokoncilsku, XXXI Generalnu kongregaciju; skupštinu za adaptiranje Družbina života i rada. Bazično pitanje ove Kongregacije bilo je upravo pitanje duhovnih vježbi. O tom se predmetu mnogo puta govorilo u auli, na desetke puta u specijalnoj komisiji, a 20 puta u samim dekretima³.

U to je doba bio pripremljen i održan internacionalni kongres za duh. vježbe u Loyoli od 16—27. kolovoza 1966. pod naslovom »Los Ejercicios de San Ignacio a la luz del Vaticano II«. Na temelju materijala spomenute ankete kod pripreve ovog kongresa sudjelovalo je 200 tehničkih i drugih stručnjaka. Ovi su predložili za kongresni rad 150 otaca »in persona«: skripturista, dogmatičara, liturgičara, pastoralista, perita u samoj tehnici duh. vježbi. Radi zgodnijeg odvijanja posala ovi su bili grupirani u 2 centra: 43 su radila u Loyoli, ostali na »Jornadas« Ibero-Americanas sobre Ejercicios«. Materijal i rezolucije loyolskoga kongresa izdani su u dvije bogate i vanredno instruktivne edicije⁴.

U duhovskom tjednu 1967. priređuje 50 njemačkih, nizozemskih, austrijskih i švicarskih isusovaca »Exerzitienwerkwoche« u Bad Schönbrennu u švicarskoj (Kanton Zug) i proučava duh. vježbe sv. Ignacija s obzirom na suvremenu pastoralnu situaciju svojih naroda⁵.

Valjda najveći pokoncilski pothvat u tom pravcu, na kome je sudjelovao i pisac ovih redaka, ostvarila je Družba Isusova prošle (1968) godine u Rimu — Villa Cavalletti, kod Frascati-a. To je bio prvi internacionalni studijski tečaj za duh. vježbe sv. Ignacija. Trajao je od 1. listopada do 8. prosinca s programom: »Sancti Ignatii Exercitia Spiritualia in hodierna luce Ecclesiae«. Na tečaju je sudjelovalo 50 otaca iz čitavoga svijeta i 1 salezijanski stručnjak. Nastupilo je 40 profesora sa Biblijskog instituta, Gregorijane, Anselmianuma, iz Madrida, Napulja... Održano je i prodiskutirano 210 predavanja. Tematika se kretala u 4 smjera: bi-

2. CLEMENTE ESPINOSA, SI, *Encuesta internacional sobre los Ejercicios Espirituales*, vol. I—II (ciklostilom) Roma 1966; CLEMENTE ESPINOSA, SI, *Problemática de los Ejercicios Espirituales hoy*, Resultados de una encuesta internacional, Roma 1966.

3. *Decreta Congregationis Generalis XXXI*, Romae 1967. Usp. marg. br. prema hrv. izdanju: 3, 4, 9, 44, 79, 83, 97, 124, 135, 139, 189, 212, 236, 254, 365, 469, 492, 494, 586, 31.

4. CLEMENTE ESPINOSA, *Congressus Internationalis Exercitiorum Spiritualium*, Loyola 16—27, mensis augusti 1966, Romae 1966; Isti, u hrv. prijevodu J. BADALICA, Zagreb 1967; CLEMENTE ESPINOSA, SI, *Los Ejercicios de San Ignacio a la luz del Vaticano II*, Congreso Internacional de Ejercicios, B. A. C. 280, Madrid 1968. Na kongresu je osobno nastupio M. BELIC DI s referatom *Parabolas del rey temporal y de las dos Banderas*, u nav. dj. str. 296—302. Pismenim radom je nastupio i A. SKRINJAR DI, *La Sacrada Escritura y los Ejercicios*, u nav. dj str. 231—241.

5. F. WULF, SI, *Im Spiegel der Zeit, Neuinterpretation der ignatianischen Exerzitien*, Zu einer Tagung deutscher und niederländischer Jesuiten, *Gelst und Leben* 40 (1967) 218—223.

blijskom, dogmatskom, liturgijskom i pastoralnom. Ciklostilom umnožene bilješke iznose više od 1000 strana⁶.

No ovo se buđenje rađa i izvan Družbina tijela. — **Koncem 1967.** tridentsko-venetski episkopat izdaje okružnicu o duh. vježbama, kao o najboljem sredstvu pokoncilске obnove, »izvoru živog i plodnog rasta u vjeri... iskrenog i totalnog prijanjanja vjeri krštenja«. Biskupi s kard. Urbanijem na čelu izričito govore o ignacijskim duh. vježbama.⁷

Salezijanska Družba je prošle (1968) godine od 1—4. svibnja priredila u Rimu značajan kongres o duhovnim vježbama pod naslovom: »Giornate di studio per predicatori di Esercizi spirituali, approfondimenti teologico-pastorali«. Deset biblijskih, teoloških i drugih stručnjaka raspravilo je 20 tema. Među ostalima ovdje sudjeluju: Häring, Flick, Martini, Mollat, Schökel — sve sama poznata imena.⁸

Španjolski episkopat, pod vodstvom P. Espinose — organizatora loyolskog i rimskog kongresa, priprema tečaj studija duh. vježbi sv. Ignacija za svoje svećenstvo. Tečaj će trajati mjesec dana. U pripremi su novi internacionalni i regionalni sastanci. Očekujemo da će uskoro biti ustanovljen i permanentni internacionalni Sekretarijat za duh. vježbe sa sjedištem u Rimu. On bi imao biti inspirator i duša čitavog ovog pokreta.

Salezijanska Družba u svim provincijama nastoji podići domove za duh. vježbe. Slično rade razne druge zajednice, osobito »Talijska nacionalna federacija za duh. vježbe« (FIES) koja je koncem prosinca prošle (1968) godine održala već četvrtu regionalnu skupštinu o temi: »Duhovne vježbe za orijentaciju mladeži«.

Svjedoci smo, dakle, ozbiljnog početka snažnog i zamašnog, koncilski širokog pokreta za osuvremenjenje duh. vježbi; pokreta od najvećeg značenja za perspektive moderne pastoralke, prema riječima Pavla VI od 27. stud. 1968. učesnicima rimskog tečaja: »Questa attività estremamente importante, estremamente efficace e, diciamo pure, anche estremamente moderna«⁹.

U okviru ovog prikaza ne možemo drugo nego uglavnom naznačiti smjer: kamo se kreće ova renesansa duh. vježbi sv. Ignacija, iz čega će nam biti očiti barem neki njeni plodovi. Ona dosta snažno zahvaća gotovo isključivo *vanjsku strukturu* duh. vježbi, da time njihova *nutarnja struktura* oslobođena od nanosa stoljeća zasja u svom izvornom nepomučenom svjetlu.

SUVREMENA PROBLEMATIKA

Ne među starom ili starijom generacijom svećenika i laika, nego kod mlađih i najmlađih susrećemo dosta jako nepovjerenje prema duh. vježbama. O tome jasno govori spomenuta internacionalna anketa i

6. U ovom prikazu obilno se služimo bilješkama ovog tečaja.

7. Una lettera dell'Episcopato triveneto ai fedeli, Gli esercizi spirituali sorgente viva di una feconda crescita della fede, u *Il Quotidiano*, 6. XII 1967, str. 4.

8. Rad ovog kongresa objelodanjen je u obliku skripta pod istim naslovom, Roma — S. Cuore, 1—4 maggio 1968.

9. Tekst ovog govora osobno je revidirao sv. otac Pavao VI, no do sada još nije objelodanjen službenim tiskom.

iskustvo tolikih vođa ili moderatora. Ovi pred tom pojavom osjećaju pravu nutarnju tjeskobu. Vide kako mladi ne vjeruju, ili ne vjeruju dovoljno u snagu duh. vježbi. Znadu da se duh. vježbe propovijedaju načinom koji danas više ne zahvaća. Osjećaju da na dnu ovog nepovjerenja leže zbiljski razlozi, karakteristični za psihu današnje mladeži, spremala se ona za svjetovni ili duhovni stalež.

Mladima su duh. vježbe odviše individualne i osobne, dok se danas duh samoće, rigorozna šutnja, odvajanje od drugih... smatraju herezom, »majkom modernih hereza«, kako bi se izrazio Iparraguirre¹⁰. Danas se vjeruje u nezabludivost dijaloga. Grupe i grupni rad osnovica su svih modernih eksperimenata.

Duh. vježbe su u krajnjoj liniji minuciozno dotjerano, precizno uređeno i produljeno pobožno vježbanje. A danas je sam pojam »pobožno vježbanje« nešto odiozno. Naša generacija nosi nepovjerenje prema svim pobožnim vježbama. Danas živimo pod režimom karizme, ne asketskog vježbanja.

One se ipak odvijaju unutar privatnog nastojanja egzercitanta. A živjeti kršćanstvo treba u zajednici — naglašuje sam Lombardi u svojoj najnovijoj knjizi". Nalazimo se u atmosferi socijalnog i komunitarnog, eklezijalnog i liturgijskog, otvorenog i progresivnog...

Duh. vježbe su metoda, pa makar se radilo o metodi produbljenja, stjecanja iskustva, sazrijevanja u kršćanskom životu. Mladi su danas alergični, što više, oni nose stanovitu odbojnost i revolt protiv svih metoda. Oni žele da ih vodi Duh Sveti. Oni žele vjerovati u njegovu djelovanje.

Pred ovim i sličnim poteškoćama, recimo točnije, pred promjenom i to radikalnom promjenom čitavog mentaliteta, mnogi se vođe duh. vježbi pitaju: možemo li uskladiti duh. vježbe s koncilskim aggiornamentom? Da li nas duh. vježbe — prema nauci Gaudium et Spes — vode prema zemaljskim realnostima i da u njima susretnemo Boga?¹¹ Da li nas osposobljuju da većim nastojanjem i životnijom odgovornošću mogemo izvršiti ovozemno naše poslanje? Nije li njihova duhovnost ipak tipično monastička? Uostalom, nisu li duh. vježbe sv. Ignacija u dijametralnoj opoziciji sa svim što se zove »svijet« — »mundus«? Isto tako: kako spojiti duh. vježbe i ono što se danas naziva »valores mundani«? Tko će nam, nadalje, moći dokazati da duh. vježbe jednakom širinom i otvorenošću za sve horizonte kršćanskog života, jednakim zauzimanjem propagiraju i favoriziraju laičku duhovnost kao i onu kleričku i redovničku? Koje mjesto u njima zauzimaju čisto ljudske vrline: naravne i humanitarne kreposti koje su danas u tolikoj cijeni? Kakvu vezu imaju duh. vježbe s ovom današnjom »sekularizacijom« u kršćanskim redovima? Može li se kazati da je sadržaj duh. vježbi iznikao iz nauke i duhovnosti sakramenta sv. Krštenja? Može li se kako u njima spojiti »terapija individua« s »terapijom grupe«, zajednice, čitavog ambijenta? Danas u ovom pokoncilskom zbivanju

10. I. IPARRAGUIRE, SI, *Dinamica degli Esercizi Spirituali*, u *Giornate di studio per predicatori di Esercizi Spirituali*, Roma 1968, kao brošurica za sebe, str. 1—14. Ovdje se obilno služimo mislima ovoga stručnjaka.

11. P. LOMBARDI, SI, *Per vivere il Concilio*, Ancora—Milano 1968, na mnogim mjestima u knjizi: usp. br. 297—307 sl.

imaju li duh. vježbe još uopće smisla? Ne izgleda li da Duh Sveti Crkvu inspirira i vodi drugim novim načinima? Ova i slična pitanja odlično je razradio Tirso Arellano u predavanju: »Los Ejercicios — desfasados«¹².

»Očito je«, rekao je Arellano, jedan od prvih današnjih stručnjaka u ovoj materiji, »panorama nije jako ružičasta. Opasnost je da vođe duh. vježbi zapadnu u krizu, da izgube pouzdanje i u sebe i u duh. vježbe, da se puste struji poteškoća. Stoga je nužno da se podsjetite na drugu činjenicu koja unosi u ovaj mrak snopove svježeg svjetla: ta nam činjenica govori da upravo danas, kao jedva kada u protekla 4 stoljeća, raste silan interes za duh. vježbe. Taj interes ne opaža se samo kod izgrađene i elitne mladeži nego i kod osrednje. Imade mladih koji iskreno traže Boga i u njemu smisao svoje egzistencije, svijeta, progresa... Oni naslućuju da se u duh. vježbama skriva onaj traženi dragulj, nutarnja snaga koju toliko trebaju. U duh. vježbama žele oni susresti ono svoje intimno, osobno, duboko što se pred Bogom otkriva i uređuje. Žele susresti i ono naravno, ljudsko što oslobađa i razvija njihove pozitivne energije i sposobnosti. Žele susresti ono što im daje novi impuls, nova krila, novu radost života. Žele susresti ono što je tako privlačivo u Bibliji i Evanđelju, ali to žele susresti preko žive riječi i osobne refleksije. Oni osjećaju da bi u duh. vježbama mogla porasti njihova zrelost — »maturitas« — na moralnom, napose afektivnom području. Osjećaju da bi tu mogli doći do smirenja, do veće integracije svoje osobe u Kristu. Osjećaju da bi u duh. vježbama mogli provesti osobni osvrt na protekli život, dobiti perspektive za svoj budući poziv, donekle barem riješiti probleme koje im nameće mladost, život, prilike, historijski momenat, moda, stravičnost našega doba... Mladi se žele ozbiljno pripremiti za životne zadatke u društvu u koje se nastoje ugraditi da u njemu budu ne samo promatrači nego akteri koji na svoja ramena primaju puninu osobne odgovornosti. Oni bi htjeli u duh. vježbama izgraditi svoj kršćanski, eklezijalni, kristovski i koncilski stav prema svijetu i njegovim vrednotama.«

Nisu, dakle, svi mladi odbacili duh. vježbe, no oni traže njihovu temeljitu reformu. Nije ni Koncil odbacio duh. vježbe. Na 2 mjesta ih izričito spominje među sredstvima duhovne obnove laika (AA 32) i svećenika (CD 16). Iz konteksta se razabire da im daje prednost pred drugim sredstvima renovacije. Nije ni Pavao VI, dok traži njihovo osuvremenjenje, bilo pismeno¹³ bilo usmeno¹⁴, prestao naglašavati njihovu aktualnost upravo za naše doba. Zadnji njegov ovakav nastup, ako se ne varamo, bio je 29. XII 1968. pred učesnicima četvrtog kongresa Talijanske nacionalne federacije za duh. vježbe (FIES): »Među raznim znakovima pomutnje i nesigurnosti koje s tolikih strana nadiru« — rekao je Papa — »ohrabruje nas spoznaja da postoji tajnovita struja, snažna i hrabra četa ozbiljne i velikodušne mladeži koja znade reagirati

12. Usp. ESPINOSA, *Problemática de los Ejercicios hoy*, Roma 1966, passim; isti, B. A. C. 280, str. 774 sl.

13. Usp. glasovito pismo PAVLA VI, *To Our Beloved Son RICHARD J. CUCHING Archbishop of Boston*, u: CLEMENTE ESPINOSA, *SI, Congressus Internationalis Exercitiorum Spiritualium*, Roma 1966, str. 58, francuski prijevod str. 59.

14. Usp. TIRSO ARELLANO, *SI, El Misterio de Cristo*, Ejercicios Ignacianos, Bilbao 1968, pod nasl. »Pablo VI y los Ejercicios«, str. 23—25.

na izvanjske zamamljivosti, na agresiju sa strane imperativnog konformizma što ga danas često susrećemo, kako na ideološkom području tako i u lakomislenom popuštanju u ćudoređu; koja znade reagirati takvim načinom da uđe u sebe i da se spusti do dubine srca, da ondje uspostavi dijalog »Tu per tu« s Bogom, preporoditeljski susret s Kristom koji će tim mladima prekaliti sile da ih potom učini kvascem u tijestu, svjetlom na svjećnjaku, uzdignutim gradom na gori — prema dužnosti koju je Koncil označio svim kršćanskim laicima kako bi uz-mogli proživljavati svoj svećenički, proročki i kraljevski poziv, oblikovani na Kristovu sliku za dobro braće. Pedagoško, duhovno i religiozno djelovanje duhovnih vježbi raste tim više što je život danas većma apsorbiran vanjskim djelovanjem, što je intenzivniji i bez predaha, pa se jedino u rasonodi i fizičkom odmoru obnavljaju sile, ali bez osobne refleksije, što su mnogobrojniji i zamamniji sjetilni i nečasni podražaji...« »Zahvaljujemo vam« — rekao je još Papa — »za sve što činite na veličanstvenom i prostranom području duhovnih vježbi uzevši ih u svoj njihovoj raznolikoj i mnogostrukoj širini...«¹⁵

Značajno je za naš predmet i ono što je Papa rekao 27. XI 1968. učesnicima prvog internacionalnog studijskog tečaja za duh. vježbe u Rimu: »Uistinu, koliko želimo da se svećenici hrane, krijepe, osvježuju sudjelovanjem u duh. vježbama! Koliko to želimo za sve ljudske skupine! A kako je nadasve lijepo vidjeti da mladež, da zreli muževi raznih zvanja i društvenih skupina nastoje dolaziti na taj izvor, na taj oblik duhovnog odgoja, obnove svih dobrih obećanja i velikih milosti koje su spojene s kršćanskim životom kod susreta s ovom formulom za koju treba da uvijek odajemo počast sv. Ignaciju i da mu se zahvaljujemo...«¹⁶

P. Iparraguirre, jedan od onih koji su danas najviše učinili za osuvremenjenje duh. vježbi¹⁷, tvrdi da se duh. vježbe ovog časa nalaze u momentu novog rađanja, nove renesanse, kad staro pada i dolazi novo. To je momenat brazdanja, sijanja i klijanja. Težak je to čas i mi ga smatramo satom krize, nedoumice, očekivanja. Iparraguirre smatra da glavne uzroke stanovitog nepovjerenja mlade generacije prema duh. vježbama valja ipak potražiti u nama — moderatorima, vođama duh. vježbi. Inercija i nepokretnost vode nas da mehanički repetiramo ono što su nam namrli stari, šampioni prijašnjih generacija. Studiramo li dublje Ignacija i njegovu misao, jasno nam je da je ova praksa pogrešna. Mi uzimamo kao autentičnu Ignacijevu ideju neku superstrukturu prošloga stoljeća, odlične inače stavove za ono doba. U stvari,

15. L'Osservatore Romano, n. 299, od 29. dec. 1968, str. 1.

16. Iz teksta Papina govora (Testo da diffondere riveduto personalmente dal Santo Padre) usp. bilj. 9.

17. IPARRAGUIRRE nastupa u Loyoli 1966, na Salezijanskom kongresu u Rimu 1968, na studijskom tečaju u Rimu 1968; on mnogo piše i publicira o duh. vježbama i duhovnosti sv. Ignacija, npr.: I. IPARRAGUIRRE, *Historia de los Ejercicios* (Instituto Hist. SL, Mensajero del C. de J., Roma—Bilbao) I (1946) 52* — 320; II 37* — 587; isti, *Líneas directivas de los Ejercicios Ignacianos* (Bilbao 1949) i ed. proširena u tal. prijevodu: *Introduzione allo studio degli Esercizi* (Roma, Pont. Univ. Gregoriana, 1951); isti, *Estilo Espiritual Jesuitico*, Bilbao 1964, 1 — 279; isti, *Dirección de una tanda de Ejercicios*, Guía del director de Ejercicios, Bilbao 1962, 1 — 253; sti, *Tracce Ignaziane per un impegno Cristiano*, ed. Ancora — Milano 1963, str. 1 — 210, i drugo.

na taj način niti pogađamo pravu Svečevu misao niti dajemo autentične duh. vježbe. Dajemo se povesti od naučenog, uobičajenog, od tradicije koja u ovom slučaju nije ignacijanska. I tako, ako se radi o mladima, mi u njih projiciramo ovakvu »našu« zamisao, našu ličnost, naš ukus, naš odgoj, bez potrebne gibljivosti i snalažljivosti. Jasno je da ovakve duh. vježbe ne mogu odgovarati mladima. Nerijetko nam manjka i poznosti da znamo izaći iz sebe i uživjeti se u mlade pa ih privesti Bogu na način mladih¹⁸. Napokon, čemu se čudimo ako u njima ovim postupkom izazovemo reakciju, resentment, revolt... »Stoga je naš prvi posao«, govorio je na rimskom tečaju napuljski teolog Marranzini, pa Arellano i sam Iparraguirre, »da se otvorimo ovoj problematici, da distingviramo što valja distingvirati, da odstranimo što valja odstraniti, integriramo što treba integrirati¹⁹«.

»Govori se o osuvremenjenju« — rekao je Papa u netom citiranom govoru. »Bez sumnje i duhovne vježbe sv. Ignacija doživljavaju poteškoću radi svoje forme — recimo literarne i psihološke — u kojoj su bile zamišljene i napisane. No ono što sadržavaju, bilo to sa stanovišta, nazovimo ga pedagoškim, što se odnosi na zahvaćanje u duše, bilo sa stanovišta istina kršćanske nauke, bilo sa stanovišta kršćanskog odgoja, duhovne vježbe imaju neprolaznu vječnu životnu svježinu. I mi ne želimo ništa bolje nego da vidimo kako se to osuvremenjenje provodi u djelo, tj. da se ta uspješnost — »questa efficacia degli Esercizi Spirituali« — primjenjuje ljudima našega vremena i da se napose prilagođuje raznim skupinama koje obavljaju duh. vježbe²⁰«.

Ovim je sam Papa izvrsno distingvirao vanjsku i nutarnju strukturu duh. vježbi. Vanjska struktura, »literarno psihološka«, — kako je naziva Papa, ima se reformirati prema raznolikim kategorijama egzercitana da na taj način zasja nutarnja struktura ili spiritualnost duh. vježbi koja posjeduje »neprolaznu vječnu životnu svježinu«.²¹

METODOLOŠKE SMJERNICE

Nema sumnje, velik propust naše pastoralne prakse jest u tomu što svima dajemo iste duh. vježbe. Ponavljamo iste stvari, iste sheme, dok se danas i piše i govori o mnogostrukoj gradualnoj finalnosti duh. vježbi. Poznate su dvije jake struje: »elekcionisti« s Gastonom Fessardom na čelu imajući pred očima prije svega dijalektiku duh. vježbi koja vodi dobrome »izboru«²², i »unionisti« s Egidijem Cussonom, koji duh. vježbe shvaćaju kao biblijsko doživljavanje povijesti spasenja i moga zadatka

18. I. IPARRAGUIRRE, *Dinamica degli Esercizi Spirituali*, u *Gornate di studio per predicatori di Esercizi Spirituali*, Roma 1968, str. 2—3.

19. Nav. dj., str. 3.

20. U gore cit. govoru, bilj. 16.

21. PAVAO VI hvali sadržaj duh. vježbi sv. Ignacija i pridaje mu vječnu vrijednost. Uvjereni smo da time ne želi kazati da danas nije potrebno neke elemente ove duhovnosti više naglasiti nego jučer, u svjetlu koncilске nauke i zahtjevu vremena, u smislu one Gospodinove: »Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakon i proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim« (Mt 5, 17).

22. G. FESSARD, *SI, La dialectique des Exercices spirituels de Saint Ignace de Loyola*, Coll. Theologie, Paris—Aubien, t. I (n. 35, 1956), t. II (n. 66, 1966).

u njoj²³. Razlozi za ovakva gledišta, odlično opaža Bernard²⁴, nalaze se i u samom načinu postupka sv. Ignacija i u knjizi duh. vježbi. Zanimljivo je npr. da Svetac iz početka nije htio dati velike duh. vježbe Faberu, jer je ovaj još bio sav u skrupulima. A i Franji Ksaveru daje ih tek prije polaganja zavjeta na Monmartre-u, kad je ovaj već izabrao put svog života²⁵. U ovom Svečevom postupku nalazimo korijen za duh. vježbe »primi«, »secundi« i »tertii ordinis« što je kodificirano u 18. uvodnoj napomeni (18).

Prema Fessardu sva dijalektika duh. vježbi gotovo isključivo služi »izboru« — »elekcciji« ili reformi života. On postavlja stvari možda previše racionalistički s neobično jakim logičnim izvodima. Cusson radije gleda Krista u centru duh. vježbi sv. Ignacija, uzevši u horizont čitav Kristov misterij i cijelu povijest spasenja. Prema Kristu treba da smjeraju sva ljudska stremljenja. Od Krista primamo dinamičnost milosti za svako apostolsko djelovanje unutar mističnog Tijela. Srž duh. vježbi sastoji se u nutarnjem doživljavanju, u egzistencijalnom iskustvu kršćanstva: života i spasenja na snažnim biblijskim temeljima. U ignacijanskim razmatranjima tajna Kristova života (261—312), dolazimo na temelju Evanđelja do dubokog životnog iskustva Krista Bogočovjeka, spuštamo se do samih otajstava povijesti spasenja i njene spasonosno-tragične dinamike u koju smo mi uronjeni čitavim bićem. Cussonova je teza naišla na velik publicitet, jer odlično razotkriva one elemente u duh. vježbama koji adekvatno pogađaju potrebu i ukus pokoncilskog čovjeka.

Na temelju ozbiljnih studija Bernard tvrdi da oba ova vidika čine samo jednu skladnu cjelinu. Fessard i Cusson izvrsno se međusobno kompletiraju, i na taj nam način pružaju puninu spiritualnosti duh. vježbi.²⁶

Za mlade napose Iparraguirre precizira: za ove je prva stvar u duh. vježbama da otkriju Boga, milost, vrhunaravni svijet. Postignu li to u trodnevnom sabranju, grijeh neće više biti toliki problem²⁷. Silno je važno, nastavlja Iparraguirre, da mladima Božje zapovijedi ne prikazujemo kao skup zabrana već kao izražaj najnježnije ljubavi, a evanđeoske savjete kao naročitu očinsku providnost. Nastavimo li u takvim trodnevnim duh. vježbama, još k tome na starinski način opetovati vječne istine, pogriješit ćemo sigurno. Tim putem nećemo ih uspjeti integrirati u psihologiju mladeži.

Nadalje, mladi osjećaju potrebu da osmisle svoj život. Oni još možda nisu u stanju da izvrše životni »izbor«. Nemaju te zrelosti ni jakosti da preuzmu teret odgovornosti. Ali oni imaju mnogo konkretnih vjersko-moralnih mladenačkih problema. Ponekad su puni nutarnjeg nemira i tjeskobe. Treba im pomoći. Sigurno ćemo promašiti ako iste

23. G. CUSSON, *SI, L' Experience Biblique du salut dans les Exercices de S. Ignace*, Paris —Bruges DDB 1968.

24. CH. BERNARD, *SI, La finalite des grands Exercices et les Exercices comme experience chretienne*, ciklostilom umnoženo predavanje, Rim 1968, str. 1—2.

25. Usp. P. FAVRE, *Memorial*. Publicirao P. de CERTEAU, Coll. Christus, Textes, br. 4, Paris, DDB 1959, str. 112—113; *Monumenta historica*, Fabri monumenta, Romae 1941, str. 89.

26. BERNARD, nav. dj., str. 15—17.

27. IPARRAGUIRRE, nav. dj., str. 3—4.

duh. vježbe apliciramo osobama razne duhovne formacije. Stoga je nužno egzercitante upoznati. Negdje to čine prethodnom anketom, uvodnim dijalogom, osobnim kontaktima. U samim duh. vježbama moderator osobno prati rad svakog pojedinog egzercitanta.

Bude li mladić na takav način doživljavao duh. vježbe, ja vam jamčim, tvrdi Iparraguirre, da će se on tako udupsti u njih da će ih željeti produljiti kroz više dana. U tom slučaju više neće biti problem ni šutnja, ni sabranost, ni osobna formalna molitva, ni ispit savjesti, jer će egzercitant u svojoj duši osjetiti da upravo na taj način nalazi prikladnu hranu, prepariranu prema svojoj dobi i svojim problemima²⁸.

I tako dolazimo do bitnoga u vanjskoj strukturi duh. vježbi. One neće biti ni autentične ni ignacijanske ne izvršimo li trostruku operaciju:

1. Treba ukloniti one stvari koje se ne slažu s njihovom finalnošću i načinom kakav nužno zahtijeva naše doba. Nemamo razloga tajiti da se radi o asketskoj knjizi 16. stoljeća s jezikom i stilom onoga vremena, kako reče sam Pavao VI. Naprotiv, danas nećemo uspjeti kod mlađih ako ne progovorimo žargonom koji je njima prirodan i blizak. To je uglavnom žargon ulice, novina, radija, televizije...

U duh. vježbama ima izraza kao: indiferencija«, »zastave«, i sl., kojima mladi više ne razumiju prvotni smisao. Ta terminologija danas označuje dosta različite pojmove od onih iz 16. stoljeća. Kad bismo umjesto »indiferencije« uveli izraz »duhovna sloboda«, »nutarnja sloboda«, njima bi možda toliko toga postalo jasnije. A upravo je to definicija indiferencije prema svečevoj zamisli²⁹. Ili kad bismo toliko ponavljani izraz »interno conocimiento« — »interna cognitio« (63. 2. 76. 104. 193. 203) preveli sa »nutarnji doživljaj« pogađajući tako srž Ignacijeve misli, onda bi mladi lakše shvatili da se radi o egzistencijalnom doživljaju Boga, njegova poziva, borbe duhova u vlastitom srcu, o egzistencijalnom doživljaju posljedica odbačenja Božje ljubavi, o pashalnoj Tajni: pod Križem, u uskrsno jutro, na brdu Uzašašća...

Na isti bi način trebalo odstraniti i neke juridičke kategorije koje su odraz izražavanja 16. stoljeća, npr. kategoriju zakona i zakonskog ugovora između egzercitanta i Krista Kralja u molitvi: »O Aeterne Domine rerum omnium« (98). Jedva danas osobni odgovor Kristovu pozivu smijemo stavljati u juridički okvir. Biblijski pojam »zavjeta«, »alijanse«, mnogo nam je bliži i posve nam je razumljivo kad reknemo da utjelovljena Riječ — Logos — koji poziva na izgradnju svoga kraljevstva želi s čovjekom sklopiti savez, jer Ignacije jasno insinuira ovu interpretaciju riječima: »Si Maiestas tua sanctissima voluerit me eligere ac recipere« (98).

Jednak je problem u »dvije zastave« kad je govor o raznim stupnjevima predanja: o siromaštvu, poniženju, poniznosti (143—147). To je arhaično asketski način izražavanja. Oba Rahnera kazala bi to biblijsko-teološkim rječnikom: Krist se utjelovio u ovaj svijet gdje želi perma-

28. Na ist. mj., str. 4.

29. RAHNER, SI, *Betrachtungen um ignatianischen Exerzitienbuch*, Kösel-Verlag München, 1965, str. 27—31.

mentno ostati u egzistencijalnoj neimaštini i skromnosti, što je vidljivo iz sotonina napada u pustinji³⁰.

2. Treba da oslobodimo duh, vježbe od kasnijih dodanih elemenata, da nam tako postane očita njihova primarna svrha. Ovdje se radi o velikom problemu, jer duh, vježbe nisu fascikul duhovnih instrukcija ili konferencija; nisu niti samo smjernice za uspješno apostolsko djelovanje. Isto tako duh, vježbe nisu i ne žele pledirati da budu univerzalno rješenje svih problema, jer za to nedostaju i sakramenti i sama Crkva. Niti možemo davati duh, vježbe osobama koje za to nisu spremne i koje ih ne bi ozbiljno shvatile.

Osim toga poznato nam je da ima različitih duh, vježbi i da su ove Ignacijeve tek jedne od njih — »via quaedam ad Deum« — koju je svetac na sebi iskusio i stekao upravo krvavim borbama u Manrezi. Karlo Boromejski je na temelju duh, vježbi svojim svećenicima priređivao mjesne kurseve za svećeničku formaciju. I povijest nam kaže da su plodovi bili sjajni. Isto je tako Vinko Paulski s pomoćnicima obnovio oko 200.000 francuskih klerika i svećenika naročitim duhovnim vježbama. Bila je to prava škola teologije, moralke, liturgike i rješavanja slučajeva savjesti. Dakle, jedan zbijeni ubrzani način za formiranje klera, koji je u ono doba iza vjerskih ratova u Francuskoj stajao doista na niskim granama duhovne naobrazbe. Iz ove škole izašli su oni famozni i zelozni pučki misionari koji spasiše Francusku, a radili su i nastupali po čitavu zimu grupno, ponekad i do 800 svećenika, redovnika i laika zajedno.

Duh, vježbe sv. Ignacija nisu niti skup »pobožnih vježbanja«, kao što nisu ni teologija, ni katehetika, ni pastoralka. One su nešto bitno različito. One pretpostavljaju solidnu vjersku izobrazbu, katehizaciju i pastorizaciju. S druge strane, prema K. Rahneru, u njima se ne može ništa održati što nije teoretska teologija solidno obradila. I zato su Ignacijeve duh, vježbe »put« — »via quaedam« — prema dubljem i dubinskom duhovnom djelovanju, prema istinskom zalaganju i nastojanju da egzercitant pronađe i dadne svomu životu pravi smisao, da se voljno nađe na onoj platformi i sektoru djelovanja Božjega naroda kamo ga je odredila Očeva ljubav. I stoga je metoda sv. Ignacija metoda povijesti spasenja³¹.

U razdoblju od 4. stoljeća počinili smo još i tu pogrešku da su nam duh, vježbe postale serija konferencija ili instrukcija u smislu skolastičkog katekizma, makar to bio Bellarminov ili Kanizijev, s preciznom logikom misli i citacija. I tako je nastala čitava biblioteka komentara duh, vježbi koji izvrnuše i Ignacijev poredak i Ignacijevu misao. Neki npr., kad govore o grijesima, pišu čitave traktate najprije »de natura« — o naravi grijeha, o uzrocima grijeha... Ignacije najprije govori o učincima grijeha, a tek onda i o grijesima. On nas stavlja pred činjenice u povijesti spasenja, nikad ne teoretizira kao ni Biblija. Isto kad se govori o »stvaranju čovjeka«, zaboravljaju ovi komentatori da Ignacije ne zamišlja čovjeka izolirana, nego s određenim relacijama prema svemu što u svemiru postoji, s eminentnim zadatkom prema bratu čovjeku

30. K. RAHNER, nav. dj., str. 170—179; H. RAHNER, *SI, Ignatius von Loyola als Mensch und Theologe*, Herder Freiburg—Basel—Wien 1964, str. 251 sl.

31. IPARRAGUIRRE, nav. dj., str. 8.

osobno povjerenom od samoga Stvoritelja. Jednako npr. pitanje zvanja. Ignacije ne ulazi u tu složenu problematiku najprije da raspravi »de natura vocationis«. On radije uzima »factum salvificum«, počevši s prototipom svakog zvanja — s pozivom Logosa: Presveto Trojstvo izabire Božju Riječ koja postaje Čovjekom da u Njoj izabere sve nas. Bog-čovjek je određen da ustanovi Crkvu, a mi da je u njemu nastavimo. I stoga je naš poziv dio Kristova poziva (101—109). Zaista nije to isto kao ono »de natura vocationis« u skolastički dokraja izvedenim instrukcijama. Logika kod Ignacija igra silnu ulogu, ali iza našeg susreta sa živim Bogom i u njemu s našim životnim zadacima u mističnom Tijelu, da ne promašimo u aplikacijama i zaključcima na naš konkretni svaki-danji život.

Iz ovoga zaključujemo i na druge promašaje, na primjer teodicejski tumačiti »tko je Bog«. Ignacije radije pruža egzercitantu nužne elemente, da on vlastitim trudom što prije dođe do osobnog iskustva o Bogu i o tome što Bog od njega hoće. Ignacije zna da osobno iskustvo snažnije jača vjeru ili uvjerenje negoli sve teološko-filozofske teorije. On želi čovjeka izgraditi u diskreciji, kršćanskoj razboritosti i zrelosti, punoj slobodi Božjega djeteta s osjećajem odgovornosti i spremnosti primanja teških zadataka u Kristovu kraljevstvu. I zato on toliko u napomenama inzistira na velikodušnosti (5), osobnoj refleksiji sve do »sentire ac gustare res interne« — »iznutra osjetiti i doživjeti stvari« (2), na molitvi (4); jednom riječi — na ozbiljnom osobnom angažmanu.

3. Duhovne vježbe treba ugraditi u psihologiju i mentalitet naše generacije. Prvo i bitno je ono što smo već naglasili: dovesti egzercitanta do osobnog, živog, iskrenog i povjerljivog kontakta s Bogom, iz čega rezultira potreba vlastite refleksije i osobne formalne molitve. I opet naša taktika neće biti u tomu da potičemo na molitvu, nego ćemo stvoriti klimu molitve, da on osjeti i njenu ljepotu i njenu apsolutnu potrebu.

Iz toga rezultira i potreba razlučivanja onog što Bog duši govori, od svega drugoga što nije Bog i njegov glas. Nije toliko bitno koliko će dotični »dokučiti« Boga i prvotne vjerske istine, ali je od presudne važnosti hoće li on u sebi izgraditi instinkt — osjećaj — za Boga i sve što je Božje u konkretnom životu i radu. Iparraguirre optimistički tvrdi da je za ovo sposobna današnja mladež, jer u sebi posjeduje svježinu i vidovitost koje mi stariji pomalo gubimo; posjeduje intuiciju za istinitim i lijepim pa na taj način vrlo okretno otkriva na sebi i na situacijama oko sebe Božju istinu i ljepotu. Taj diskrecionalni osjećaj, osjećaj razlučivanja, jer se ne može steći nego u osobnom kontaktu s Bogom i Božjim stvarnostima, dovodi mlade da ubrzo shvate i potrebu šutnje, sabranosti, molitve, jedne biblijske, ako nam se sviđa ova riječ, ne eremitske pustinje. Mladi danas brzo shvate da ne idu u »pustinju« zato da ondje čine pokoru, nego izabiru ovu »pustinju duh. vježbi« zato da u njoj poput Ilije, Ivana Krstitelja, Mojsija, samog Krista Gospodina ili Pavla u intimnom kontaktu s Bogom pronađu sebe i svoju budućnost. Rekne li se mladima otvoreno odmah na početku da po duhovnim vježbama mogu doći do pravog života, do veće zrelosti, do nutarnje vedrine, dapače da mogu zrelije birati družicu života, kad se

radi o takvima, bit će to najbolja preporuka i neće biti potrebne stotine drugih preporuka i nagovaranja³².

Truditi se, dakle, da egzercitant upozna Božji stil djelovanja, svoj osobni zadatak u Crkvi, uzevši u obzir osobne mogućnosti, to znači razotkriti mu povijest spasenja i vlastitu ulogu u toj povijesti. On sebe mora osjetiti i doživjeti kao akter Tajne spasenja, jer to mlade izvanredno diže i oduševljava.

Jasno nam je da je ovaj način dalek onim komentatorima koji uporno ponavljaju: »Ti si stvoren!« No postaje nam pomalo jasno i to da se teološka dinamika duh. vježbi može ugraditi i urasti u psihološku dimenziju i mentalitet današnjega čovjeka. On u njima i danas, ili bolje, upravo danas može pronaći onaj tajanstveni ritam i proces kojim ga Bog vodi u širokim perspektivama socijalnog i eklezijalnog zbivanja.

Time smo dali tri bitne metodološke smjernice osuvremenjenja duhovnih vježbi. Na vanjsku strukturu spada mnogo toga, što ne može doći u obzir u okviru ovoga prikaza. Npr.: »dijalog u duhovnim vježbama«, »komunitarne duh. vježbe«, »šutnja i govor u duh. vježbama³³«, »funkcija vođe«, »ispitivanje savjesti«, »sakramentalna ispovijed«, »duhovno vodstvo u duh. vježbama«, »liturgija i duh. vježbe«, »socijalna dimenzija duh. vježbi«, »razne kategorije duh. vježbi«, »trajanje duh. vježbi«, audiovizuelna sredstva u duh. vježbama«, »propaganda duh. vježbi«, itd.

Jednako bi nas zanimala teme: pod kojim vidicima davati duh. vježbe: soteriološki, kristološki, historijski, sakramentalno, pod vidom pashalnog misterija... Kako Ignacijeve meditacije ugraditi u biblijsku atmosferu? — Prema izboru biblijskih primjera? Na temelju nekog Evanđelja, recimo Ivanova ili Apokalipse, kako radi Mollat³⁴? Na temelju Pavlovih poslanica po uzoru Lyoneta ili De la Potteriea³⁵? Na temelju mozaičnog izbora biblijskih tekstova, kako nas upućuje Zedda³⁶?

Ima ih s Kövecsesom koji prema »Optatam totius« u duh. vježbe ugrađuju svu kleričku formaciju: »prvi tjedan« odgovara filozofiji, »drugi i treći tjedan« teologiji prije ređenja, »četvrti tjedan« zadnjoj godini i godini pastoralne pripreme³⁷.

Ima ih koji su posvema u problematici svećeničkih duh. vježbi kao Clement Plaque³⁸ ili još više Jean Laplace koji godinama radi s francuskim klerom. U tom smislu izvanredno je zanimljiva anketa koju je

32. Na ist. mj., str. 10.

33. Usp. HERBERT WUTZ, *Schweigen und Reden in den Exerzitien, Geist und Leben* 41 (1968) 266—285.

34. Usp. DONATIEN MOLLAT, *Dodici meditazioni sul Vangelo di San Giovanni*, ed. Paideia, Roma 1966; isti autor na studijskom tečaju u Rimu drži o tome predavanje pod naslovom »Comment le directeur peut-il se servir de la Bible«, predavanje br. 26.

35. Na istom studijskom tečaju oba autora to naglašavaju u raznim predavanjima i preporučuju u tom smislu svoje djelo: I. De la POTTERIE, SI — S. LYONNET, SI, *La vie selon l'Esprit*, Condition du Chretien, ed. du Cerf, Latour-Maubourg, Paris 1965.

36. SILVERIO ZEDDA, SI, *Incontro con Dio nel Nuovo Testamento* (Corso di Esercizi spirituali biblici), ed. Trevigiana — Treviso 1968.

37. GEZA KÖVECSES, SI, *Elección y discreción de espíritus*, u *Los Ejercicios de San Ignacio a la luz del Vaticano II*, B. A. C. 280, Madrid 1968, str. 321—364; isti, *De fidei sensu inter generationes novas*, ciklostilom umnožena radnja za Gen. kongreg. XXXI D. I. 1965—1966.

38. CLEMENT PLAQUET, *Función del director en los Ejercicios*, u *Los Ejercicios...* B. A. C. 280, str. 528—549.

Laplace pod konac Koncila proveo s 1300 biskupa, a primio 325 odgovora, dakle 25%. Ova bi anketa zaslužila poseban studij.³⁹ Iz površnog i letimičnog pregleda rezultata možemo in margine i kao dodatak svemu što smo gore rekli konstatirati da se ova grandiozna anketa u koječemu — »si licet parva comparare magnis« — podudara s naše 3 male ankete prošle jeseni (1968) provedene u domu duh. vježbi u Opatiji. Od 57 anketiranih, odgovara 47. Evo nekoliko odgovora: — Da li bi bilo poželjno znati ime predavača uz naznačeni tečaj? Odg.: »da« 32. — Što biste željeli čuti u duh. vježbama kao glavnu tematiku? Odg.: »kristološko — pastoralni smjer« 25, »pastoralni smjer« 21. (Zanimljivo je vidjeti da i u Laplaceovoj anketi 78 pledira za istu tematiku). — Da li bi neki tečajevi mogli trajati više od 3 dana? Odg.: »da« 39, (što se savršeno poklapa s Laplaceovom anketom, gdje se je samo 14% izjasnilo za duh. vježbe od 3 dana, a svi ostali za dulji rok: 64%, njih 135 želi punih 5 dana). — Želite li osim koncelebracije imati još koju zajedničku molitvu? Odg.: »da« 70% — većina želi »Vespere i Completorij«, drugi »Križni put«. — Imate li još kakav prijedlog u tu svrhu? Odg.: da bude mali broj egzercitanata jer se prikladnije sve odvija, da se u popodnevnoj konzideraciji ili navečer uvede dijalog i diskusija s temama iz praktičnog pastoralnog svećeničkog života, itd.⁴⁰

Kako se vidi, opatijska je anketa na visini i vrlo instruktivna za naše prilike. Trajanje »točaka« poseban je problem. Neki su naime izrazili želju da traju i po 1 sat, drugi uglavnom 0,45 h. To je danas općeniti problem kad se duh. vježbe žele opet dovesti do izvorne zamisli sv. Ignacija, koji bi predmet razmatranja dao u najkraćim potezima, a onda bi ostavio egzercitanta da sam vlastitim radom pod vodstvom Božjega Duha dalje razmišlja, moli se, osluškuje Božji glas u duši kamo ga vodi i na što ga potiče, razlučuje dvostruko djelovanje duhova ...

SPIRITUALNOST DUHOVNIH VJEŽBI

Želimo li donekle shvatiti nutarnju strukturu duh. vježbi, treba da zahvatimo u njihovu sredinu, u genetički najstariji dio, u njihovu jezgru: u »Poziv Krista Kralja« (91—100) i meditaciju o »Dvije zastave« (136—148). Prema H. Rahneru: »Temeljni princip, vrhunac i svrha duh. vježbi jest i ostaje razmatranje o »dvjema zastavama« u slušanju poziva Krista Kralja«⁴¹.

39. JEAN LAPLACE, SI, *Los Ejercicios Espirituales en el clero frances*, u istom djelu, str. 742—759.

40. Anketu je proveo M. JOVIĆ uz suradnju S. CETINIĆA i A. BARBALIĆA. Anketa im svega 10 pitanja, a sudjelovali su svećenici iz biskupija: zagrebačke 34, đakovačke 2, riječke 4, pazinsko-pulske 3, kotorske 2, splitske 1, sarajevske 1, razne slovenske biskupije 8, krčke 2 (iz odgovora se ne može zaključiti koji svećenici pripadaju kojoj biskupiji). U svakom slučaju, ova anketa zahvaća dosta naših biskupija, pa su i odgovori donekle slika naše domaće problematike na tom području.

41. H. RAHNER, nav. dj., str. 251. Vrijedna je njegova napomena: »Duhovne su vježbe svakako posao koji se sastoji u razmatranju života Isusova. Stoga su one uvijek izložene nekoj pogibelji da ih tumač koji nije zašao u njihov dublji smisao pretvori u niz međusobno nepovezanih pobožnih razmatranja uzetih iz Evanđelja«, na ist. mj., str. 252.

Radi se o temelju spiritualnosti duh. vježbi, o dva golema orijentaciona reflektora koja bacaju svjetlo sve do ulaza u duh. vježbe s uvodnom molitvom »Anima Christi«, pa na drugu stranu do finalnog akorda predanja u »Sume, Domine, et suscipe« (234). Time Ignacije stavlja Isusa Krista, Bogo-čovjeka, inkarnirano samo darivanje Božanske ljubavi, u središtu svega zbivanja, slično kao Koncil kad želi prodrijeti u misterij Crkve (LG 2). Zato i kaže isti H. Rahner: »Es steht aber fest, das den innersten Kern der ignatianischen Theologie und Mystik die Christologie bildet«⁴².

Tajna Utjelovljenja je ključ za razumijevanje stvaranja i samog čovjeka. Ona je rješenje pitanja o smislu ljudske egzistencije. Čovjek je okrenut prema Bogu koji mu se dariva. Stoga je svrha i ispunjenje u zajednici života i ljubavi s Bogom po Kristu i s Kristom. »Spasiti« — »salvare animam« (23) znači uspostaviti ovu zajednicu u što intenzivnijem obliku, znači u Bogu ostvariti savršenstvo ljudske osobe u svim njenim dimenzijama.

Izvorni smisao stvaranja i uzdignuća u vrhunarav sastoji se u izmjeni ljubavi između Boga — koji se ljudima predaje i time daje smisao ljudskoj opstojnosti — i čovjeka koji je primio sposobnost da ljubi kako bi tom Bogu u punoj slobodi smio uzvratiti darivanje. U tome je bit »trinitarnog dijaloga«, kako se izražava Marranzini⁴³, tj. onog djelovanja koje Ignacije naziva »hvalom«, »štovanjem« i »služenjem« — »para alabar, hacer reverencia y servir« (23).

Negativnim odgovorom čovjeka na ovu i ovakvu Božju ljubav ulazi nered u ovaj svijet i u sama čovjeka. Krist se spušta u čovjekovu bijedu da »rijeku opet spoji s izvorom«, kaže Klein⁴⁴. Poziva čitav svijet i svakog pojedinca — »todo el universo mundo, al qual y cada uno en particular llama« (95) da se odvрати od prepuštenosti nekom prividnom zadovoljstvu bez Boga. Krist želi da svaki u sebi pobijedi bezbožnog i oholog čovjeka kako bi se što više oslobodio za spasonosnu volju Božju nad čovjekom. Jer ova volja Božja nije ništa drugo, nego da se ponovno uspostavi i dovede u sklad ono u čemu je smisao čitavog stvaranja: da se uspostavi zajednica života i ljubavi između Boga i čovjeka, Stvoritelja i stvorenja. Tako se, eto, »tek s ovog (kristološkog) stanovišta«, tvrdi H. Rahner, »može shvatiti položaj i smisao tzv. prvog tjedna«⁴⁵.

Time smo uhvatili ključ za razumijevanje čitavih duh. vježbi sv. Ignacija i njegova vjerskog shvaćanja ljudske egzistencije. Na vrhu je »Bog kao ljubav« — »Deus caritas« (1 Iv 4, 16). Od njega u darivanju sama sebe sve stvaralački proizlazi (234—236). To darivanje jest »svijet« koji čovjek slobodnim »da« svoje ličnosti treba da u dinamici ljubavi ponese natrag prema Bogu, da u Isusu Kristu — centru i glavi — Bog

42. Na ist. mj., str. 251.

43. ALFREDO MARRANZINI, SI, Aspectos teológicos del Vaticano II y de los Ejercicios Espirituales, u Los Ejercicios de San Ignacio a la luz del Vaticano II, B. A. C. 280, str. 27.

44. ALFONS KLEIN, SI, Zur Spiritualität der Exerzitien, Augsburg 1968, preštampano iz Korrespondent für Präses und Mitarbeiter der MC, Nummer 3, 4/5 i 6 (1968). Ovaj prikaz je Klein držao 1967. kao referat za diskusiju pred laicima i skolasticima D. I. u Frankfurtu, a 1968. u Eichstättu moderatorima reformirane MC. Klein sintetizira sva dosadašnja istraživanja na tom području i stoga zaslužuje da se i mi u ovom prikazu poslužimo njegovim mislima. Držim da nitko ubuduće tko bude studirao ovaj predmet neće moći mimoći Kleinove izvode.

45. H. RAHNER, nav. dj., str. 253.

sve ispuni. I tako je u Bogo-čovjeku, Isusu Kristu, posljednje savršenstvo čovjekovo i čitavog svemira. Ta je misao toliko zanosila P. Teilharda. Čovjek se u ljubavi diže do Boga da pri tom ne samo ne izgubi ništa od svoje osobnosti nego je na najuzvišeniji način integrira i sublimira. Bog se opet spušta u materiju, u stvorenje, u čovjeka, a da kod toga nimalo ne okrnji njegovu ljudsku slobodu nego je učvrsti i oplemeni do maksimuma (Usp. LG 5. 48. 3. 7. 40. 41).

1. Ovu koncepciju svijeta Ignacije stavlja u »Fundamenat« (23) duh. vježbi. On načelno prihvaća taj svijet utjelovljenog Boga, jer je utjelovljeni Bog prihvatio svijet kao svoju svojinu, jer ga je uzdigao, jer ga je okupao u svojoj Krvi i odredio za konačnu proslavu — »coelum novum, et terram novam« (Apok 21, 1). I na taj način Ignacije veže dvostruku viziju svijeta: »inkarnacionizam« i »eshatologizam«. Stoga on prema svijetu i Božjem planu spasenja i usavršenja svijeta donosi neuništivi optimizam. Njemu je jasno da čovjek ne može tražiti spas u bijegu od svijeta, u odvajanju religioznog nastojanja od konkretnog života i konkretnih prilika; naprotiv, čovjek treba da traži svoj spas i usavršenje u najdubljem »da« prema svijetu koji sam Bog utjelovljenjem definitivno prihvaća i posvećuje. I stoga uz beskompromisni »ne« prema grešnom svijetu koji se pred Bogom zatvara, rezervira i separira, isto tako beskompromisno, gotovo strastveno zalaganje za svijet na temelju poziva »Vječnog Kralja« (95) — gospodara svih stvari, i još prije na temelju milosti krštenja. Zadatak je: ovaj svijet privesti njegovu pravom savršenstvu i punini (Usp. GS 2. 22. 42. 39; AA 5. 7).

Budući da je Bog sve stvorio i neopozivo prihvatio u želji da spasi i posveti, i jer Bog sam jamči da će ono što je započeto u Kristu biti i dovršeno, radi toga je Ignacije najdublje uvjeren da za čovjeka njegov svijet, njegovo zvanje, konkretne zadatke, duhovno, moralno, intelektualno, tehničko djelovanje, njegovu obitelj i sve uopće što on kao čovjek čini i upotrebljava, čitava konkretna stvarnost oko njega, može i mora postati putem koji vodi k Bogu. U toj vjeri i uvjerenju on nalazi integraciju naših ovozemnih zadataka. »Uostalom« — Ignacijevu misao tumači K. Rahner — »u krajnjoj liniji nema ničega što se ne bi moglo integrirati u službu Božju, pa možemo bez daljnjega reći: Bog raste u čovjeku što je odnos ovoga pozitivniji spram stvari i obratno«⁴⁶. Svaka situacija našega života za nas je novi Božji poziv koji od nas traži pozitivni odaziv. I zato čovjek treba da svaku stvar — »las otras cosas sobre la haz de la tierra« (23) — tako koristi da je sobom ponese u protustruju kojom je Utjelovljeni Bog pokušao privesti svijet i čovjeka prema savršenstvu. »Mi ne smijemo« — kaže K. Rahner — »nastojati da se od stvari stoički odvajamo tako da uklonimo svaki kontakt s njima. Naprotiv, radi se o tomu da ih ispravno koristimo. Radi se o tomu da ih integriramo s obzirom na Boga«⁴⁷. Tako su nam »reliqua super faciem terrae« neophodno nužna »kao prostor naše službe i našega štovanja Boga«⁴⁸. — Eto kako se u Ignacijevim duh. vježbama nalaze polazne točke za reviziju odnosa kršćanina prema svijetu u smislu kon-

46. K. RAHNER, nav. dj., str. 22.

47. Na ist. mj., str. 22.

48. Na ist. mj., str. 24.

cilske konstitucije »Gaudium et Spes« i dekreta »Apostolicam Actuositatem« — kako smo netom usporedili, i teologije »de realitatibus terrestribus«, prema Flickovim izvodima⁴⁹.

U tom je smislu Ignacije, kako vidimo, veoma aktualan, daleko iznad shvaćanja svoga vremena, sa specifičnim zadatkom u vezi našega doba. Radi toga onaj koji ispravno razumije poziv »Krista Kralja« i shvaća da sve što je na svijetu izlazi iz Božje ljubavi, da se ljubavlju napuni i da se vrati u ljubav, taj razumije i to da se asimilacija s Bogom upravo sastoji u tomu da ljubimo bližnjega kao što je Krist nas ljubio i da mu se u Kristu predamo na službu. Koji to razumije, taj više neće biti u napasti da tvrdi da su Ignacijeve duh. vježbe opterećene individualizmom, željom za vlastitim spasenjem i usavršavanjem bez obzira na brata čovjeka, niti će više misliti da duh. vježbe ne vode općem dobru: eklezijalnom, socijalnom i kozmičkom. »Ignacije nije bio individualist u povijesno-filozofskom smislu« — kaže K. Rahner — »već, naprotiv, radikalni kršćanski egzistencijalist«⁵⁰. Svaki je čovjek, prema Ignaciju, koji se odaziva na Kristov poziv i želi raditi s Kristom, nužno usmjeren prema bližnjemu. I na taj je način osnovni vidik Kristova Misterija i svega stvorenoga, čitave povijesti spasenja, okarakteriziran dijalektikom ljubavi: živjeti u predanju. Ovo je osnovna karakteristika same Božje biti, i Ignacije nas na početku duh. vježbi uvodi u ovaj trinitarni dijalog (23), čime i završava duh. vježbe u razmatranju »De amore« (230—237).

Iz ove dvije osnovne Ignacijeve premise jasno je zašto zlo, grijeh, po svojoj biti nije drugo nego »ne« na ljubav prema Bogu i bližnjemu — kaže Klein⁵¹. To je egoizam koji obeščašćuje Božju sliku najprije u onome koji izriče taj »ne«, a time povlači u uništenje i lišenje ljubavi također sve ono što spada u njegov radijus djelovanja. Krist nas želi ponovno naučiti ljubiti, naučiti nas da izađemo iz sebe, iz individualnih okvira i ličnih ciljeva, da svučemo sa starog čovjeka sebičnosti i obučemo novo stvorenog na sliku Božju koji je ljubav, da preko nutarnje transformacije ili metanoje prispijemo do istinske koinonije u Kristu. Ne samo u ignacijanskoj logici nego u nauci o kršćanskom životu uopće, smisao naše zemaljske egzistencije jest u tomu da s Kristom i po njemu privodimo čovjeka opet do onoga raspoloženja gdje će biti pripravan primiti Boga i bližnjega »sine glossa«. Tako, i samo tako, ovaj život postaje spremanjem za ono što nazivamo »nebo«: život u iskrenoj izmjeni ljubavi sa svima ljudima koji u toj ljubavi shvaćaju da im se Bog uvijek iznova daruje, da u njima živi i da u njima djeluje, da se preko njih trajno očituje svijetu (Usp. LG 10. 12; AG 6. 11. 12. 15. 37; NAe 2; PO 3. 9. 11. 16).

Ignacije je realista. I zato ovo Kristovo nastojanje oko čovjeka i svijeta prikazuje kao poziv na »borbu« — »quien quisiere venir conmigo ha de trabajar conmigo« (96). Jer u pokušaju da svoj život sredi opaža čovjek da je izložen utjecaju dviju osobnih sila koje se za nj otimaju,

49. MAURIZIO FLICK, SI, *Teologia delle realtà terrestri*, predavanje br. 37, održano na studijskom tečaju za duh. vježbe u Rimu 1968.

50. K. RAHNER, nav. dj., str. 38.

51. KLEIN, nav. dj., str. 6.

svaka u suprotnom pravcu: sotonin duh koji mu lažno sugerira da nije potrebno da se podvrgava jer sam može postati »kao Bog« uz uvjet da sve kocentrira na sebe, i Kristov duh koji ga želi privesti »pravom životu« — »la vida verdadera« (139), osloboditi ga laži da bi sam sebi mogao dostajati, centrirati ga u Bogu. Ignacije — čovjek koji je shvatio na čemu se temelji ljudski život i što se stvarno odigrava iza profane povijesti spasenja — beskompromisno traži da egzercitant prema svim stvarima — »a todas las cosas criadas« (23) zauzme stav »duhovne slobode« ili »indiferencije«⁵². »Duhovna sloboda« je prema Ignaciju totalna disponibilnost prema Bogu, s uvjerenjem da je Bog uvijek ljepši od svega što bi me moglo privući, uzvišeniji od svega što bi me moglo oduševiti. Aktivno, dakle, uvijek biram ono što me u svako doba »više privodi k svrsi« — »magis« — *lo que más*« (23). I tako se »duhovna sloboda« pretvara u »neindiferenciju«, kaže K. Rahner⁵³, jer je to sloboda radi stvaranja odluke, koja u stvari više nije moja već Božja: u izboru tražim jedino i samo njegovu volju. S tog stanovišta »duhovna sloboda« se javlja kao stanovito odstojanje od stvari, kao prava sloboda koju čovjek neće da stoički zadrži za sebe, već želi da je preda natrag Bogu da Bog sam odluči, tako kaže K. Rahner⁵⁴.

Iz ovoga slijedi da je egzistencijalno izražena struktura spasa ili propasti čovjeka upravo u tomu, kakav osnovni smjer on daje svomu životu. »Urediti« život znači reći »da« na plan Stvoritelja, koji se u izmjeni ljubavi dariva čovjeku da ga na taj način pozove na »pravi život«, da ga potakne da se sam otvori u ljubavi Bogu i bližnjemu. Time ujedno usrećeni čovjek shvaća da je tako izrekao najdublji »da« i samome sebi i svomu vlastitom usavršenju. Nasuprot tomu stoji »ne«, stoji neurednost, stoji svaki oblik zatvaranja u sebe, u egoizam, stoji odbijanje želje da se u ljubavi — u darivanju — poput čaške cvijeta na sunčanom zruci otvorim Bogu i bratu čovjeku. To odbijanje znači izgubiti se u svome antropocentrizmu, zatvoriti se u stvoreni svijet shvaćen posve egoistički i separirati se od Božjih darova. Ova nesreća stalno ugrožava čovjeka u najintimnijem dijelu njegove ljudske egzistencije. Od nje treba da budemo spašeni i otkupljeni.

Tako samo u onoj mjeri u kojoj svučem »staroga čovjeka« koji bi htio sve prigrabiti sebi da sam postane bogom, pa obučem »novoga čovjeka« (Ef 4, 24) koji je stvoren na sliku Božju, oslobodit ću se, i u toj »duhovnoj slobodi« ili »indiferenciji« disponirati za »pravi život«. Samo na taj način dolazim do sposobnosti da se pozitivno otvorim Bogu, bližnjemu i sebi samomu. Samo će na taj način moj život sa svim njegovim konkretnim manifestacijama moći biti ugrađen u izgradnju Božjeg kraljevstva na zemlji⁵⁵.

52. Ova »indiferencija«, koju prevodimo sa »duhovna sloboda«, ne sastoji se u tome da postanemo »neosjetljivi«, dapače treba da smo veoma »osjetljivi« za Božje planove. Nije, dakle, to neka »ataraxia« ili »apatheia« stoica, pa niti naum da se ne povedemo za drugima. Ona je sva u aktivnosti. Ona zahtijeva stvarno izvršeno egzistencijalno odstojanje koje oslobađa našu volju čak i protiv već ranije izvršene odluke. U duh. vježbama radi se o aktivnoj »slobodi duha«, po kojoj mi tako djelujemo da se kako korištenje tako i odustajanje od nečega može i mora jednoznačno knjižiti na naš račun«. — Usp. K. RAHNER, nav. dj., str. 27—28.

53. K. RAHNER, nav. dj., str. 29.

54. Na ist. mj., str. 29.

55. KLEIN, nav. dj., str. 8.

2. Da se čovjek snađe u ovoj gigantskoj borbi s »duhovima« koja se odvija u najdubljim dubinama njegova srca, Ignacije predlaže meditaciju o »dviije zastave« — »de dos banderas« (136—148). U toj se kapitalnoj meditaciji otkriva najintimnija strana čitave ljudske povijesti. Tu se otkrivaju živci povijesti spasenja i propasti⁵⁶. Tu vidno pulzira ono što je najplemenitije »in Mysterio Christi« i ono što je najtragičnije »in mysterio iniquitatis«. Radi se o praljudskoj slici. Sveto Pismo i tradicija stalno se njome služe: Jeruzalem stoji naprema Babilonu, »Civitas Dei« naprema »Civitas diaboli«⁵⁷. Augustin isto izražava riječima: postoje samo dva oblika ljubavi koji odlučuju o spasenju ili propasti čovjeka — »amor sui ad contemptum Dei«, i »amor Dei ad contemptum sui«.

Ovo zbiljsko poniranje u stvarnost treba da čovjeka osposobi da on u svojim najobičnijim i najbanalnijim dužnostima pronikne u one tajanstvene i skrivene tendencije koje se kriju u pozadini, iza kulisa, i čine tkivo našeg svakidašnjeg života. Čovjek treba da stekne sposobnost naslućivanja i razlučivanja onoga što dovodi k Bogu od onoga što od Boga i pravoga života udaljuje.

U razmatranju o »dvjema zastavama« duhovi se dijele. Maske padaju. Krist nas pita: kakvo je osnovno opredjeljenje tvoga života? Želiš li se vlastitim snagama afirmirati nezavisno od Boga? Jesi li ti čovjek koji misli sve koncentrirati na sebe i sve zlorabiti kao sredstvo za svoje samozadovoljenje; ne samo stvari nego i svoga bližnjega, a konačno i samoga Boga koji bi imao da se tebi podredi kao sluga, na bazi ovakve perverzne religije ili idolatrije? Nama se čini, kad se predajemo Bogu, kao da dižemo ruke od samih sebe, kao da umiremo, kao da neizmjerno toga gubimo. To je stoga što smo izgubili instinkt za izvorno ljudsko bivstvo koje se ispunja izmjenom davanja i primanja u ljubavi. Mi se u svojoj ličnosti ne možemo potpunije razviti nego kad se snagom ljubavi iz koje proizlazimo posve otvorimo Bogu i bližnjemu. Uostalom, zar je to uzalud najveća zapovijed u Zakonu (Mt 22, 39)? To je zapovijed života naprosto. U njoj je sve sažeto. »I jedini grijeh koji nam ne može biti oprošten« — tumači Klein — »jest oholo čovjekovo zatvaranje u sebe samoga da se ne otvori dapače ni spasonosnom Duhu Božjem koji hoće da mu se smiluje«⁵⁸. To je isti onaj zloduh koji u jednom neobjelodanjenom božićnom komadu Jean Paul Sartrea kaže: »I kad bi sam Bog došao da nas spasi, ne bih želio biti prisiljen da se nekome zahvaljujem; ja ne bih htio biti nikome obavezan«⁵⁹.

Taj zloduh čovjekove koncentracije na sebe samoga ima mnogo oblika i, da tako kažemo, prethodnih stepenica. On nosi razne, dapače i pobožne maske. I Klein se pita nije li velikim dijelom upravo u tome uzrok neplodnosti nas kršćana, svećenika i laika? U našem sebeljublju? U nedostatku pravoga predanja Bogu i bližnjemu? Zar se mi sami nad sobom, kad nas pogađa koja kritika, koje zapostavljanje, koje neshvaćanje našega mišljenja i stava, ponekad ne uplašimo, jer vidimo koliko

56. Odlično o tome s historijsko-dogmatskog stanovišta raspravlja H. RAHNER, nav. dj., str. 294 sl.

57. K. RAHNER, nav. dj., str. 171.

58. KLEIN, nav. dj., str. 10.

59. Na ist. mj., str. 10.

smo izbačeni iz unutarnje ravnoteže sve do napasti da sve bacimo? Samo radi toga jer nas nisu dovoljno priznali i uvažili! Ili, pita Klein dalje, zar se ne bi morao svećenik koji je inače čestito mislio da posjeduje pravi duh a sada napušta Crkvu zato što mu je knjiga koju je napisao otklonjena, zar se ne bi morao zapitati pred Bogom nije li doživio brodolom na samomu sebi negoli na Crkvi, jer nije mogao da izađe iz sebe, jer je njegova spremnost da vjeruje, da služi Crkvi, da bude revan, da se žrtvuje, ovisila o tome da kao čovjek bude priznat i zadovoljen? Našega Gospodina koji se predao, koji je zašao u sramotu i poniženje, sasvim je drugo nešto zadovoljavalo: On nije tražio sebe, nego Očevu volju u službi braći ljudima⁶⁰.

Ovim centralnim mislima sv. Ignacije stavlja u klimu i kapacitira egzercitanta da se progresivno i definitivno preda Bogu i bližnjemu. Želi da pridobije instinkt — osjećaj — smisao — za Kristov stil i način, kako bi u toj klimi mogao trijezno i promišljeno »coram Domino« izvršiti svoj »izbor« ili provesti »reformu života«. No Ignacije još nije zadovoljan. On je egzercitantu u razmatranju o »dvije zastave« otvorio oči. Dao mu je točne kriterije borbe. Uveo ga je u metahistorijsko zbivanje, u tajnu zla — »mysterium iniquitatis«. Sada mu je stalo još do toga da ispita jakost njegove volje: da li on doista i hoće ono što je obećao: poći za Kristom definitivno i bez ikakove afekcije prema bilo čemu što nije utjelovljena Riječ. Zato svetac postavlja komplementarno razmatranje »De tribus classibus« (149—156) i jako inzistira na tome da se kod konačne odluke ili »izbora« egzercitant ne obazire ništa na svoje neuredne afekte »etiamsi sit contra carnem« (157). No ni s time Ignacije nije posve zadovoljan. Još mu nešto manjka, zato postavlja i zadnje razmišljanje u ovom ciklusu oko »izbora«, a to je famozna meditacija »O tri načina ljubavi«, prema tradicionalnom izrazu »De tribus humilitatis modis« (163—168), sa svrhom da ispita žar ljubavi u faktičnom predanju egzercitanta. Na taj način prvom meditacijom u ovom sklopu »o dvjema zastavama« zahvaća razum, drugom meditacijom »o tri vrste ljudi« zahvaća volju, a trećom »o tri načina ljubavi« zahvaća srce. I tako je do dna bića, doista egzistencijalno zahvatio integralnog čovjeka. Više nema šta učiniti. Sve je poduzeto da se čovjek definitivno pređa Bogu. Došao je čas da egzercitantu predloži norme za pravilan »izbor« ili »reformu« (169—189).

Jasno je da su sve tri gornje meditacije jedna jedinstvena cjelina, zapravo samo jedna meditacija pod tri vidika sa svrhom da se djeluje na čovjekov um, volju i srce. Pravila za »izbor«, koja iza toga slijede, tu su zato da egzercitantu olakšaju i pomognu u konkretnosti života naći ono što Bog od njega osobno i specifično zahtijeva. Time smo u najkraćim crtama iznijeli ono što se zove »srž spiritualnosti duh. vježbi sv. Ignacija«. I recimo odmah s Ayerrom i Kennedyem, Plaquetom i drugim diskutantima na Loyolskom kongresu (1966)⁶¹ da one duh. vježbe koje ne posjeduju ovu nutarnju dinamiku i dijalektiku, koje nisu centrirane na »izboru« ili definitivnoj ali konkretnoj opciji, mogu biti — a

60. Na ist. mj., str. 11.

61. C. ESPINOSA, *Los Ejercicios de San Ignacio a la luz del Vaticano II*, B. A. C. 280, str. 274—320.

mnoge od njih jesu — sjajna sredstva obnove, no mi ih ne možemo nazvati »ignacijanskim duhovnim vježbama«.

Umjesto da ovdje, kako zahtijeva metodički postupak, raspravljamo »de regulis ad spiritus dignoscendos« (313—336) o kojima su pisane goleme rasprave, spominjemo samo jednu od najuspjelijih pod naslovom »Die Unterscheidung der Geister« od Huga Rahnera⁶², reći ćemo nekoliko riječi o sudioništvu u »Pashalnom Misteriju« prema zamisli sv. Ignacija u duh. vježbama. To je tzv. »treći i četvrti tjedan« duh. vježbi (190—229) s krunom ove spiritualnosti u finalnoj »contemplatio ad obtinendum amorem« (230—237).

Spasenje svih ljudi i moje sastoji se u prihvaćanju volje Božje. To konkretno znači: što više se otvoriti prema misteriju smrti i uskrsnuća našega Gospodina. Isti je to misterij, isti događaj s dva gledišta. U Kristu su živjela oba temeljna smjera pravoga života: bezuvjetni »ne« na sve što zatvara prema Bogu i bližnjemu i neograničeni »da« za Boga i za onaj oblik života koji Bog u ljubavi dariva. Muka i Križ nije drugo nego sud i lice onoga što nazivamo »griješ«. Krist je bezgrešan, ali jer se čovjek afirmirao bez Boga — On trpi ovu čovjekovu sudbinu sve do tame zapuštenosti od Boga, sve do udesa bezbožnika. Po svomu predanju Ocu Krist poništava sve ono po čemu je čovjek htio ostvariti svoju puninu bez Boga isključivim usmjerenjem na sebe samoga.

Ignacije u ove meditacije polaže silnu važnost. On našu »metanoju«, »izbor«, novu orijentaciju razuma, volje i srca u meditacijama izbornog ciklusa uvijek ponovno podvrgava ispitivanju. Mjerilo je uvijek Krist. Ignaciju je silno stalo da Krista ondje gdje najviše djeluje na mene kao čovjeka — u Pashalnom misteriju — doživim, uzljubim, nasljedujem. On me direktno stavlja pod Križ, jer zna da kod brojnih kršćana postoji očito protuslovlje između onoga što vjerom priznaju i onoga kako stvarno žive. Ignacije je odviše dubok psiholog, a da ne bi znao osnovne zakone ljudske psihe: čovjek razmišlja o Kristu, on se oduševljava za Krista, on iskreno u njega vjeruje i smatra da ga praktično i nasljeduje. Ali čim se radi o vlastitoj ličnosti, čim se u praksi stavlja na kocku naše zadovoljenje, tada čovjek radi prema posve drugim kriterijima nego što su Kristovi. Čovjek u praksi sebe lako zavarava, odnosno lako podliježe općem nekontroliranom instinktivnom reagiranju ili zavodjenju zloga duha, što nas sve odvlači od Boga. Ne radi se, dakle, samo o razmišljanju nego o dubokom proživljavanju Tajne Kristove smrti i Uskrsnuća, kako bi moja asimilacija Kristu bila što dublja i trajnija. Uskrsnuće se na nama ostvaruje u onoj mjeri u kojoj se otvaramo »pravom životu« koji nam je konačno apliciran u Isusu Kristu. Savršenost svega stvorenoga, i prema tome samoga čovjeka, postizava se onda kad nam je Bog »sve u svemu« na osnovi našeg slobodnog predanja. A kad postanemo njemu potpuno otvoreni, kad živimo ustrajno u dubinskom predanju i ljubavi, tada smo već ovdje ostvarili po Kristu naše uskrsnuće i naše nebo (Usp. DV 4; GS 18. 22. 37. 52. 78; AA 4; AG 5. 25; LG 7. 9. 38. 41. 42; PO 12. 17)⁶³.

62. H. RAHNER, nav. dj. str. 312—343.

63. Usp. JESUS SOLANO, SI, *El Misterio pascual con algunos problemas de la tercera y cuarta semanas*, u C. ESPINOSA, *Los Ejercicios . . .*, B. A. C. 280, str. 365—422.

U svjetlu spiritualnosti duh. vježbi sv. Ignacija bit će nam jasnije zašto Svetac preporuča dvostruko ispitivanje savjesti (24—43), zašto polaže toliku važnost na čišćenje srca, pa čak i preko generalne sakramentalne ispovijedi (44), zašto predlaže čak 8 različitih načina molitve (2. 3. 47. 48. 49. 50. 54. 62. 64. 73 — 90. 238 — 260), pa onda njegova pravila o doživljavanju Crkve i njene problematike (352—370), pa one mnoge napomene prije samih razmatranja, u razmatranjima ili poslije, koje s raznim »pravilima« sačinjavaju dvije trećine knjige duh. vježbi. Sve je to tako jednostavno. A ipak je sve to tako proživljeno, izažeto iz života i iskustva ovog čovjeka da bude »via quaedam« — izvrstan put za sve koji sigurno žele stići u život. »Koliko god Ignacijeva razlaganja izgledala jednostavna«, kaže K. Rahner, »svjedoče ipak o neobično dubokoj i životu bliskoj teologiji Svećevoj. Ovdje se pokazuje Ignacije kao kršćanski egzistencijalist prvog reda. On svakako nije bio u prvom redu teološko-filozofski teoretičar, već svetac. U svakom slučaju vrlo je značajno da on u »Suscipe« (234) stavlja u prvi plan ljudsku slobodu, dok ostavlja da ostale duševne moći kasnije reagiraju, tako da tako rekavši definira čovjeka u vidu slobode. Polazeći od uobičajene skolastičke nauke, nije to baš samo po sebi razumljivo. No ima već nekoliko stotina godina što je tako napisano u knjizi duhovnih vježbi«⁶⁴.

SUVREMENOST OVE SPIRITUALNOSTI

Ovdje sumarno donosimo samo najznačajnije karakteristike.

1. Iz rečenoga jasno je da Ignacije nije vidio rješenja u napuštanju svijeta ili u mržnji na svijet. On se u toj točki izdigao nad razne religiozne oblike koje susrećemo prije i poslije njega. Najdublje osvjedočen da je Stvoritelj u Utjelovljenju neopozivo prihvatio svijet kao svojinu, da ga božanski uzdične i usavrši, Ignacije »en todas las cosas« susreće Boga. Svaka je stvar u ovom svijetu slika, transparent same Božje Riječi, one su okupane u Kristovoj Krvi i s njime na poseban način proslavljene⁶⁵.

Poznaje i opasnosti svijeta ako se ovaj u čovjeku zatvori i ogradi pred Bogom. Uvježbanom i izmoljenom »diskrecijom« — »razlučivanjem duhova« — Ignacije se drži u nekoj distanciji od svijeta, ali samo zato da može razlučiti kamo ga vodi korištenje zemaljskih stvari: da li je po Božjoj volji ili nije. I stoga pored beskompromisnog »ne« naprema shvaćanju čovjeka i svijeta bez Boga, nalazimo kod njega načelni radosni optimistički »da« za svijet Utjelovljenog Boga za koji će se on beskompromisno založiti sve do iscrpljenja.

Na taj način sledi on poziv »vječnoga Kralja i Gospodara svih stvari« (98) koji će svijet i Boga dovesti do njegova ispunjenja. Tako Ignacije u ovo doba naglašenog priklanjanja uz svijet i njegove realnosti, njegovu izgradnju i progres, postaje vođom za potpuni, iako kritički angažman za svijet. Temelj ovog angažmana i mjerilo njegova zalaganja

64. K. RAHNER, nav. dj., str. 38.

65. Usp. FRANCISCO JOSÉ ARNAIS, SI, *La Contemplación para alcanzar amor en la mente y estrategia de San Ignacio*, u C. ESPINOSA, *Los Ejercicios . . .*, B. A. C. 280, str. 425 sl.

uvijek je Krist po kome je Bog uzeo tijelo na ovom svijetu. Ignacije o tome ne postavlja nikakve teorije, nego vodi egzercitanta da Boga koji postaje Čovjekom promatra i doživljava po Evanđelju⁶⁶.

2. Od silne je važnosti za naše doba Ignacijevu polaganje težišta u vjersko-moralno iskustvo kršćanstva. Nutarnje iskustvo vjere daje sigurnost u prosuđivanju koje se ne može steći ni intelektualnom stručnom spremom ni drugim načinima, da uvijek u mnoštvu suprotnih mišljenja razlučimo ono što je pravo. Kad svećenik ili katolički laik ne bi imao vjersko-moralno iskustvo koje mu po milosti i njegovim nastojanjem Bog daje, po kome prima orijentaciju i pomoć u tolikim stvarima, očito je da bi u mnogome bio izgubljen. Onaj koji intenzivnim vjerskim životom, razmatranjem, molitvom iskusi stvarnost onoga o čemu se po najrazličitijim shvaćanjima raspravlja, taj nije više toliko vezan da svoju sigurnost i čvrstoću crpe isključivo na temelju znanstvenog proučavanja neke vjerske istine. Opravdanje svoga čvrstoga osvjedočenja on bez ikakva fideizma ili subjektivizma, prema Ignacijevim smjernicama, u zadnjoj liniji prima od unutaršnjeg iskustva. Onaj dakle koji ne želi da upada iz jedne vjerske krize u drugu, taj ne samo da mora ozbiljno razmišljati o problemima nego prije svega treba da traži svoje rješenje u Bogu ne samo razumom nego, kako Ignacije stalno naglašava, svim svojim bićem i srcem — »nutarnjim doživljavanjem«. Iskustvo Boga, iskustvo Kristova misterija, to je Ignacijeva svrha.

Što bi Ignacije rekao na današnju tendenciju da se osobno razmatranje, molitva, ispitivanje savjesti, zamijeni drugim aktivnostima? Da se npr. obavlja još samo zajednički! Svetac cijeni duhovne razgovore. On ih u Konstitucijama napose i preporuča. No ono što se ranije nije toliko vidjelo, danas je očito da postaje lažnim ako se podigne na nivo jedinog. Ako takvi zajednički oblici dovedu do bijega od molitve i osobnog rada s Bogom, Ignacije ih tada uzima s opaskom. Naprotiv, ako učesnici u zajednički dijalog unose ono bogatstvo i puninu koje su primili u dijalogu s Bogom, u časovima osobne molitve, onda ovakvi razgovori mogu biti vanredno plodni i Ignacije ih ne odbacuje, štoviše, on im favorizira.

Recimo još i to da upravo zbog ovog religioznog iskustva koje je kapitalno prema Ignaciju, više je u duhu ove spiritualnosti ako se duh. vježbe obavljaju kroz dulje vrijeme negoli kroz kraće, ako se one i češće ponavljaju. Iskustvo se naime ne stječe usput i na brzinu.

3. Duh. vježbe nisu nauka, ideologija, vjerski sistem naziranja na svijet. One su osobni rad i zalaganje egzercitanta pod uplivom milosti. One potiču na traženje živoga, osobnog Boga koji može nešto zahtijevati od čovjeka, koji može pozvati dapače i na vrlo teške zadatke u povijesti spasenja.

»Na jednoj religiji nas zanima«, kaže Bultmann »ono po čemu nas ona egzistencijalno pogađa, a ne pogađa nas po nekoj stvari nego po Bogu putem Isusa Krista«⁶⁷. Gledamo li dakle Ignacijevu duh. vježbu u tom vidu, jasno nam je koliko su one i moderne i aktualne. One pogađaju

66. KLEIN, nav. dj., str. 15—16.

67. Na ist. mj., str. 17.

čovjeka ondje gdje se on doživljava kao ličnost; gdje se sve njegove sile kao u nekom fokusu koncentriraju s najvećim intenzitetom: u sposobnosti ljubiti i to ljubiti čitavim bićem bez opasnosti da se uprijaš.

Ignacije stoga ne postavlja pred egzcercitanta misaone sisteme, pa ne znam kako oni bili lijepi i zanosni, nikakve mrtve formule. On postavlja živoga Boga i »koga je poslao, Isusa Krista«, utjelovljena, koji stupa u našu povijest da nam se preda iz čiste ljubavi, i koji poziva na suradnju u djelu spasenja i božanskog usavršenja svijeta.

Krist osobno poziva svakog pojedinog od ljudi. A takav lični poziv može doista uroditi potpunim angažmanom. Naročito mladi ljudi traže ono što mogu i smiju ljubiti, čemu se smiju predati svim mladenačkim energijama. Oni ne traže teorije i sisteme, sheme ili kalupe, pa bili oni ma koje vrste. Oni traže naprosto Život, koji im Ignacije nastoji u punini pružiti u duh. vježbama.

4. Ovo egzistencijalno zahvaćanje Božje u ljudski život zbiva se povijesno, Božjim djelovanjem u svijetu: u St. zavjetu i po Isusu Kristu. Naša se vjera u bitnosti osniva na karakteru povijesnog događaja, koji u razmatranjima — po aktualizaciji Božje riječi — za egzcercitanta dotičnog časa postaje zbiljom kojoj je prisutan i u kojoj je akter.

Na taj način Ignacije stoji spasonosno protiv one tendencije danas koja za historijsku bazu naše vjere u spasenje kao i za djelovanje Božje u nama ljudima i u svijetu ne nalazi više mjesta. U stvari je Ignacijeva »kontemplacija«, »aktualizacija« historijski objavljene riječi Božje tako tipična za koncilsku konstataciju »Dei Verbum« i njenu nauku (Usp. 8. 2. 5. 12. 21)⁶⁸.

5. Spiritualnost duh. vježbi sv. Ignacija odgaja ne za sitničavo ispunjavanje pravila i zakona, nego za osobno velikodušno i definitivno predanje u punoj, ličnoj, zreloj odgovornosti i slobodi u moralnim odlukama. Ignacijev »magis« ne dopušta da ostanemo samo na području onoga što je nužno. On nas radikalno tjera iz minimalizma u vjerskim dužnostima, iz bilo kakvog sakrivanja za vanjske forme, propise i zakone. Svetac traži u svemu zrelost in »discreta caritate«⁶⁹. Tu nema izbjegavanja osobne odgovornosti ili ličnog odlučivanja. I ovo je također za naše doba od presudne važnosti, kad katolici i katolički moral dolaze na zao glas upravo zbog toga što mnogi nisu sposobni preuzeti na sebe lične odgovornosti.

U tom su smislu »pravila za razlučivanje duhova« danas od velikog značenja. Ona su nam nužni kompas da ne zaplovimo svim silama u krivom smjeru, nego da se prethodno osvjedočimo da li nas dotično nagnuće vodi prema Bogu, u Bogu prema službi bližnjemu, ili nas od Boga odvraća i vodi prema egocentričnom zatvaranju.

Nadalje, »indiferencija« ili »duhovna sloboda« to je moje aktivno predanje koje me najprije stavlja u stanovitu distanciju i kritičnost prema stvarima da se tako lakše oslobodim raznih neuravnoteženih

68. Usp. ALONSO SCHÖKEL, SI, *La Palabra de Dios en Dios en la »Dei Verbum«*: Consecuencias para los Ejercicios, predavanje br. 13—14 na studijskom tečaju za duh. vježbe u Rimu 1968.

69. IGNACII DE LOYOLA, *Socletatis Iesu Constitutiones*, Ed. Romae 1962, »Caritas discreta norma agendi«, nn. 209, 237, 269, 582.

nagnuća te dođem do jasna i trijezna suda, da se tako slobodno i poletno, ničim više opterećen, upravo strastveno založim za dobru svrhu.

Napokon, sve ono što me dovodi i što mi sugerira »elekciju« — »dobar izbor«, što me nužno vodi samorefleksiji i samostalnosti, razboritom oprezu, budući da sam izabrao neopozivo predanje — jedan je od osnovnih pokreta pravog kršćanskog života. Ova spiritualnost jest izvrsna škola u pogledu zahtjeva koji se danas stavljaju npr. na katolički laikat da se izdignu iznad normi i propisa, iznad bezličnog kršćanstva. Norme i zakoni Ignaciju označavaju najnižu granicu, početak, start. On ne odgaja čovjeka za »poslušnog slugu« koji lično ne snosi odgovornosti, već gleda kako bi na drugog stavio svoje zadatke.

6. Ignacije uvijek ponovno istražuje »što je volja Božja za mene sada u ovom sadašnjem času«. Time on postaje ponešto neugodan, jer sadašnjost ne prima kao gotovu i nepovredivu stvar; on je kritički istražuje i ispituje u svim njenim okolnostima. To čini samo zato da u danom trenutku donese cjeloviti odgovor na ono na što ga Bog sada poziva. Za Ignaciju svaka stvar, jer je transformirana u Kristu, pa bila ma kako banalna, predstavlja aktualni poziv na suradnju s Bogom oko spašavanja i usavršavanja svijeta.

Tko bi Ignaciju shvatio kao muža koji nam propisuje: toliko molitve, toliko meditacije, toliko ispitivanja savjesti, taj od njega ne bi gotovo ništa razumio. Ignacije stavlja zahtjeve uvijek iznad norme. On ne dopušta da se odmaram na dosada postignutim uspjesima. On ne dozvoljava da popustim inerciji: kako se brzo mijenjaju situacije konkretnog života, tako se i ja moram neprestano okretati prema Bogu i pred njim se ponovno ispitivati »što on od mene sada u ovoj situaciji traži«. Ignacije ne misli da moje lanjske odluke mogu mnogo koristiti za moju situaciju koju proživljavam ove godine.

7. U Ignacijevoj spiritualnosti Krist je potpun čovjek po Božjoj zamisli. Radi toga on ne skida pogleda s njegova čovječstva i ljudskih vrlna. On se trudi da shvati i dokuči Kristove stavove koji su prividno negativni, ali koji oslobađaju od svega što sputava slobodu duha. Križ, siromaštvo, poniženja — ne uzeti sami za sebe ili u izvanjskom značenju tih izraza, nego kao lijek protiv oboljenja — predstavljaju pozitivne životne vrijednosti. To je protuuteg za posjedovanjem, nastojanjem oko priznanja i za uživanjem, čime čovjek od početka ljudske povijesti nastoji u očajničkom grču izgraditi neovisnu egzistenciju od Boga, da u krajnjoj liniji sam postane bogom. Svršetak ovoga nastojanja jest neuspjeh, fijasko, propast.

Kad gleda Krista u mucu i na križu, Ignacije shvaća zašto se mora neprestano truditi da nauči razlučivati duhove; on duboko shvaća potrebu za orijentacijom u ovoj gigantskoj borbi između Krista i belijala, između tajne dobra i tajne zla u čovjeku koja se neprestano odvija. Ignacije shvaća zašto su mnogi Kristovi stavovi za čovjeka koji ne vjeruje ili za onoga koji je krivo usmjeren prema svijetu samo skandal i odbojnost. Ignacije trijezno računa da ga takovi ljudi neće razumjeti, da će mu se izrugivati, da će ga zapostavljati, no njega to ne zbunjuje. On radije uvijek ponovno preispituje čistoću svoga nutarnjeg osnovnog stava, da uvijek ponovno kaže »da« na porođajne muke nutarnjeg pročišćavanja od krivih stavova.

»Kad bismo nekoga čovjeka«, napominje Klein, »koji misli samo o zemaljštini upitali kako da mu pomognemo, onda bi on konzekventno morao odgovoriti: podaj mi dovoljno novaca, zdravlja, priznanja kod ljudi, vlast i dugi život. Kada bi se i 'kršćanska' životna očekivanja, 'kršćansko' ocjenjivanje vrijednosti ozbiljno istraživalo na isti način, kako mi to možda i nehotice činimo na primjer prilikom čestitanja Nove godine (onda vam želim prije svega zdravlja, to je najvažnije!), tada bi se takvom prilikom jasno ispoljilo po čemu zapravo ovakav kršćanin živi, u što se on pouzdaje i na čemu on zasniva svoje nade, odnosno gdje te nade svršavaju⁷⁸.«

Samo onaj koji je jednom shvatio pozitivno i životno značenje prividno negativnih Kristovih stavova, samo onaj koji se uvjeri da ga Krist svojim stavovima želi osloboditi onoga što stvarno osiromašuje, ugrožava, koči u ispunjavanju životne misije, samo će taj razumjeti da je izraz istinske ljubavi prema čovjeku i njegovu svijetu u tome da se uklopi u ovu spasonosnu Božansku protustruju u Kristu. Onda on zna da se time oslobađa za onu svrhu za koju se jedino isplati živjeti: za pravi život i njegovo ispunjenje u Kristu.

8. Napokon ono što se u duh. vježbama označuje kao »svladavanje samoga sebe« — »agere contra« (97), kao molitva da se lišim svega što me zatvara prema Bogu, moj osobni zreli »da« na Kristovu muku — negativni aspekt Pashalnog misterija — svladavanje grešnih pokušaja da sam sebi dostajem ili da se izgubim u podljudskim nagonima: sve su to samo ljestve, stepenice kojima se penjem do punog, upravo strastvenog angažmana da doista postignem »pravi život« — »vida verda-dera«.

Ovakav čovjek Ignaciju nipošto nije zapleten u »retia et catenas diaboli« (142). Ovakav čovjek je u punoj duhovnoj slobodi pred Bogom. Naprotiv, Ignacije smatra da je u »mrežama i lancima« onaj koji dođuše misli da je slobodan, da ima više života, a u stvari je i za svijet i za sebe samoga vezan u takvom obliku koji mu gotovo posve priječi da raspoláže svojom slobodom.

Težnje »duhovnoga čovjeka« idu za tim da se sve više oslobađa od raznih varki i opsjena, od egoističkog zatvaranja i rezerviranja od Boga i brata čovjeka, da na taj način — na onom području djelovanja u mističnom Tijelu kamo ga je stavila providnost — postane sve više identičan s Kristom Gospodinom: »Ne živim više ja...« (Gal 2, 20).

ZAKLJUČAK

Ovim prikazom nismo namjeravali bilo što kazati što bi moglo voditi do stjecanja dojma da želimo Ignacijeve duh. vježbe — među ostalim načinima obnove u svetoj Crkvi — proklamirati kao apsolutno sredstvo unutarnjeg preporoda za sve prilike i skupine. Karizma ovoga Sveca jest jedna od tolikih. I Benedikt i Franjo i Dominik i Don Bosko,

78. A. KLEIN, nav. dj., str. 19.

— pod utjecajem Duha — neizmjereno obogatiše Božji narod onim specifičnim milostima koje je Bog svakome od njih najobilnije darovao.

Željeli smo samo reći da su ove duh. vježbe, uza sve manjke i nedostatke njihove vanjske strukture koja se danas osuvremenjuje, po svojoj nutarnjoj strukturi još uvijek i moderne i aktualne, jer zahvaćaju život čovjeka s njegove najživotnije egzistencijalne strane, jer obrađuju čovjeka ondje gdje se on osjeća najviše čovjek.

Poznavajući donekle ove duh. vježbe, današnju situaciju u Crkvi, njihovo osuvremenjenje, a naročito njihove unutarnje zakone koji odlično odgovaraju psihi svake generacije, smijemo se skromno nadati da će one i sutra, kao što su to učinile do danas, odigrati značajnu ulogu u modernoj pastoralci s obzirom na obnovu života pokoncilске Kristove Crkve.

SUMMARIUM

Argumentum huius relationis incipit a facto efficacis et amplae renovationis seu adaptationis Exercitiorum Spiritualium Sti. Ignatii de Loyola exordientis atque vigentis in Europaea et Americana pastoralis situatione moderna, innixa fundamento solido doctrinae Concilii Vaticani II.

Structura Exercitiorum St. Ignatii ab ipso Summo Pontifice Paulo VI distinguitur in »externam« et »internam«. Externa forma Exercitiorum redolens mentalit litterariam et paedagogicam saeculi sexti decimi, funditus renovanda videtur. Interna vero, quoad specimen spiritualitatis ignatianae laudatur utpote vitalis ac aeterna, perfecte correspondens doctrinae Vatic. II nec non necessitatum maiorum generationis hodiernae.

Hac ratione ducti speramus fore ut Exercitia ignatiana in crastina pastoralis praxi notabili munere fungantur.